

Бобкова Інна Аркадіївна

викладач фармацевтичних дисциплін,
Житомирський базовий фармацевтичний фаховий коледж,
м. Житомир, Україна
bobkova.inna@pharm.zt.ua

Бур'янова Вікторія Вікторівна

викладач фармацевтичних дисциплін,
Житомирський базовий фармацевтичний фаховий коледж,
м. Житомир, Україна
burianova.viktoriaa@pharm.zt.ua

Гончарук Світлана Володимирівна

викладач хімічних дисциплін,
Житомирський базовий фармацевтичний фаховий коледж,
м. Житомир, Україна
honcharuk.svitlana@pharm.zt.ua

Умінська Катерина Анатоліївна

кандидат фармацевтичних наук, викладач фармацевтичних дисциплін,
Житомирський базовий фармацевтичний фаховий коледж,
м. Житомир, Україна
uminska.kateryna@pharm.zt.ua

ЗНАЧЕННЯ СІМЕЙНИХ ТА НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

***Анотація.** У статті розглядаються сімейні та народні традиції України. Аргументовано значення традицій у формуванні національної свідомості молодого покоління українців. Доведено, що сімейні та народні традиції є фундаментом формування національної свідомості особистості.*

Ключові слова: сімейні традиції, народні традиції, патріотичне виховання.

Annotation. *The article examines family and folk traditions of Ukraine. The importance of traditions in the formation of the national consciousness of the younger generation of Ukrainians is argued. It is proved that family and folk traditions are the foundation of the formation of the national consciousness of the individual.*

Key words: *family traditions, folk traditions, patriotic upbringing.*

Вступ. Сімейні та народні традиції постають як базовий чинник формування національної свідомості, забезпечуючи міжпоколінну трансляцію культурного коду, мовних практик, духовних цінностей та історичної пам'яті. Вони забезпечують відчуття приналежності до свого народу, формують патріотизм, стійкість до зовнішніх впливів та ідентифікують особистість у контексті національної культури.

Основною метою використання сімейних та народних традицій – це виховання патріота, громадянина з високим рівнем національної культури, який усвідомлює себе частиною українського народу, шанує рідну мову, звичаї, історію та готовий працювати задля розвитку держави. Це є засобом формування духовності, передачі культурного досвіду поколінь (культ Матері, родини) та формування ціннісних орієнтирів.

Мета роботи полягає у дослідженні значення сімейних та народних традицій у формуванні національної свідомості особистості.

Результати досліджень. В умовах глобалізаційних викликів, інформаційного впливу і впливу різних культур, завдання навчального закладу полягає не тільки у забезпеченні академічних знань, а й у вихованні особистості, яка розуміє значення своєї національної ідентичності, шанує історичну спадщину свого народу та активно долучається до розбудови держави.

У сучасному світі, де вирують військові конфлікти, соціально-економічні кризи, інформаційні війни, патріотичне виховання має ґрунтуватись на цінностях демократії, гуманізму та толерантності.

Можна виділити декілька моделей патріотичного виховання: традиційна, громадянська, інтеграційна. Традиційна модель базується на ідеї збереження історичної пам'яті, національної культури, героїчного спадку минулого. Такий підхід сприяє формуванню почуття гордості за свою країну, проте іноді може бути недостатньо адаптованим до сучасних умов та викликів сьогодення. Громадянська модель орієнтована на формування розуміння прав і обов'язків громадянина, розвиток критичного мислення та здатності ухвалювати відповідальні рішення. Така модель акцентує увагу на сучасних аспектах патріотизму: дотримання демократичних цінностей, соціальна відповідальність тощо. Інтеграційна модель поєднує патріотичне виховання з дисциплінами екологічного, правового, культурного напрямків. Вона передбачає цілісне розуміння ролі патріотизму у різних сферах життя особистості і дозволяє зробити патріотичне виховання актуальним і більш практичним, що є важливим в умовах динамічності розвитку сучасного суспільства [5].

Важливим компонентом для формування національної свідомості та визначення ідентичності є народні звичаї та традиції. Сімейні обряди виступають важливими маркерами етнічної ідентичності, відображаючи багатовіковий досвід, життєву мудрість та національну самобутність українського народу [4].

Формування цінностей для кожної людини відбувається, насамперед, в її родині. Якості, закладені в дитинстві, супроводжують особистість протягом усього її життя, адже саме в сім'ї усвідомлюються та засвоюються родинні цінності, соціальні ролі, правила та норми поведінки, відбувається розвиток здібностей та інтересів дитини, формується ставлення до самого себе, членів сім'ї, Батьківщини та світу в цілому.

Сімейні традиції виконують наступні завдання:

1. Формують особистість. У сім'ї дитина отримує перший досвід взаємодії, засвоює моральні норми, навчається любові, поваги та підтримки.

2. Створюють емоційну прив'язаність. Спільні свята, вечери, ритуали створюють позитивний емоційний досвід, відчуття безпеки та належності до родини.

3. Виховують відповідальність. Рутини та спільні обов'язки (як підготовка до школи) розвивають самостійність та самодисципліну.

Згідно праць О. Ковальнової, О. Гавриш, А. Рябко, *можна виділити такі традиції сучасної української сім'ї* :

1. Проведення сімейних свят. Сімейні свята у більшості родин прийнято відмічати у сімейному колі, що дає змогу об'єднати родину, встановити дружні та теплі стосунки.

2. Ігри з дітьми. Якщо гра стає традицією, то це свідчить, що батьки проявляють увагу та бажання проводити час спільно зі своїми дітьми, що позитивно впливає на виховання та об'єднання родини.

3. Читання казок перед сном. Казки дозволяють дитині пізнавати світ, розвивати уяву і, крім того, встановити своєрідний контакт з батьками.

4. Спільні прогулянки та поїздки на відпочинок. Такі традиції завжди емоційні та захоплюючі та у пам'яті дітей залишаються яскравими на довгі роки.

5. Відвідування музеїв, виставок, кінотеатрів тощо. Спільні відвідування підвищують культурний рівень сім'ї.

6. Обговорення минулого дня. Під час обговорень кожен член сім'ї може поділитись з родиною своїми успіхами та невдачами, отримати пораду, порадіти або поспівчувати одне одному.

7. Трудові традиції. Дуже важливими є трудові та сімейно-побутові традиції, які можуть включати генеральне прибирання, роботу на городі. Головною вимогою є посильна участь усіх членів родини.

8. Релігійні традиції. Вони включають спільне відвідування культових споруд, святкування Різдва, Великодня, хрещення дітей та ін. [2].

Маємо пам'ятати, що для того, щоб звичайна щоденна діяльність стала традицією, потрібно систематично та повноцінно її виконувати. Адже формування особистості дитини залежить від виховного потенціалу родини.

Кожна нація, кожен народ має свої звичаї. Звичаї і мова є міцними елементами, які об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю. Культура нації формується здавна: від прообразів етнічної міфології до сучасної творчості.

Отже, *виховання на традиціях реалізує:*

1. Зберігання ідентичності нації: традиції (мова, звичаї, мистецтво, релігія) зберігають унікальне "обличчя" нації та передають культурний код.
2. Передавання народної мудрості: народні свята, обряди, фольклор – це скарбниця знань, що виховують естетичний смак та світогляд.
3. Зміцнення спільноти: залучення до національних свят і обрядів зближує людей, дає відчуття єдності з народом, його історією та долею.

Виховання студентів на національно-культурних традиціях українського народу забезпечує долучення їх до духовних і матеріальних надбань свого народу, засвоєння звичаїв, моральних норм, естетичних цінностей культурної спадщини, що зберігаються нацією і передаються нащадкам протягом століть [3].

Споконвіку українці виховували у дітей шанобливе ставлення до свого роду та Батьківщини. У кожній родині дотримувались сформованих у суспільстві норм та принципів сімейного виховання: всі члени сім'ї мали поважати сімейні цінності та звичаї.

Традиція (від лат. *traditio*. – передача, оповідання, переказ) – це те, що передається від покоління до покоління як загальноприйняте, перевірене минулим досвідом, визнане необхідним для забезпечення подальшого існування й розвитку індивіда, колективу, держави, суспільства. Метою традиції є закріплення та відтворення в нових поколіннях встановлені способи життєдіяльності, типи мислення та поведінки [1].

Основною роллю народних традицій є:

- збереження нації: народні традиції, звичаї, обряди та фольклор є невичерпним джерелом етнічних цінностей, які зберігають і розвивають національну мову, світогляд та ідеали, що формують "обличчя нації".

- трансляція досвіду: вони слугують механізмом трансляції соціально-культурного досвіду, пояснюють та обґрунтовують взаємини між людьми та природою, духовну цінність народу.

- патріотичне виховання: ознайомлення з народними звичаями, календарно-обрядовими святами є ефективним засобом формування національної свідомості, почуття національної гідності та любові до рідного краю.

- розвиток особистості: народна творчість та ігри прищеплюють любов до праці, формують почуття справедливості, чесності та колективізму, занурюють дитину в атмосферу народного життя.

В ігровій формі та через легенди і казки батьки передавали дітям моральні установки, правила поведінки, загальні принципи, національні традиції, які українці пов'язували з різними сферами життя:

1. Родинно-трудова традиція. Ці традиції допомагають розвивати моральні якості, формулювати світогляд та ціннісні орієнтири.

2. Традиції суспільної системної праці, які привчали до відповідального ставлення до трудової діяльності.

3. Традиції майстрів, що формували у молодій людини старанність, дисципліну, комунікабельність, наполегливість.

4. Родинно-оздоровчі традиції. Допомагають зберігати та зміцнювати фізичне та ментальне здоров'я.

5. Традиції практичного одягу виховували охайність та невибагливість.

6. Традиції приготування національних страв сприяли забезпеченню працездатності членів родини

7. Традиції користування словами виховували толерантність до думки іншої людини.

8. Традиції національного гумору формували дружні стосунки між людьми.

9. Традиції давати ім'я та прізвище забезпечували відчуття приналежності до роду.

10. Родинно-мистецькі традиції були атрибутом родової наступності поколінь.

11. Родинно-побутові традиції встановлювали правила і норми поведінки у повсякденному житті.

12. Традиції будівлі та оздоблення житла виховували охайність та працьовитість.

13. Родинно-громадські традиції мають за мету виховувати повагу до інших.

14. Традиції добросусідства та побратимства виховували взаємовиручку та взаємоповагу [3].

Тобто, виходячи з вищесказаного, зрозуміло, що успіх сімейного виховання значною мірою залежить від традицій сімейного побуту та сформованих сімейних цінностей в осередку родини.

О. Літвінова виділяє такі *основні принципи формування сімейних цінностей*:

- емоційно-ціннісного відношення до сім'ї, її традицій та звичаїв;
- психолого-педагогічної підтримки дитини у вирішенні її потреб;
- толерантної взаємодії всіх залучених до виховного процесу незалежно від особливостей кожного учасника.

Кожна родина унікальна і будує свої сімейні традиції, які сприяють гармонізації стосунків між її членами. На жаль, в сучасних родинях дуже рідко зустрічаються сім'ї, в яких би дотримувались українських народних звичаїв. З часом більшість традицій або зникло, або модернізувались. Збереглися і поширились традиції, які пов'язані зі святами (Новий Рік, День святого Миколая, Різдво, Великдень, День Народження тощо). На сьогодні значно поширились традиції подорожувати та відпочивати сім'єю. У багатьох

родинах збереглися традиції приготування національних страв та частування під час спільних сніданку та вечері [2].

Саме сім'я з її традиціями та звичаями формує сімейні та національні традиції. Сім'я – це об'єднання людей на основі шлюбу або кровної спорідненості, які пов'язані між собою спільністю побуту та взаємною відповідальністю. Сім'я завжди була найкращим колективним вихователем, носієм національних ідеалів. В українців завжди панував і панує культ родини, рідної домівки, пошани до батьків та генетична пам'ять свого роду. У кожній родині зберігаються портрети пращурів, а нащадки дотримуються українських традицій і звичаїв: вишивають рушники і сорочки, розмальовують писанки та крашанки, співають українських пісень, збираються за родинним столом, називають дітей та онуків іменами предків, наслідують професію батьків.

Сімейні традиції сприяють зближенню членів родини, допомагають підняти самооцінку дитини, що позитивно впливає на формування її особистості та сприяє гармонійному розвитку. Традиції завжди були запорукою існування міцної сім'ї і, водночас, є змістом, умовою і формою як національного, так і громадянського виховання.

Сьогодні відбувається започаткування нових сімейних традицій, що пов'язано з глобалізацією сучасного світу. Зараз в кожній родині є телевізор, інформаційні технології, автомобіль тощо. Сімейними традиціями стають спільні заняття спортом, щорічний відпочинок за межами постійного проживання, туристичні поїздки тощо. Національні традиції трансформуються разом із суспільством, але жоден народ не бажає втратити свою самобутність та неповторність [1].

Висновки. Родина відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності дитини. Саме в родинному колі закладаються моральні, культурні та духовні основи, які супроводжують людину протягом усього життя. Сімейне та національне виховання є потужним інструментом у процесі збереження і передачі цінностей і відіграє значну роль у формуванні особистості.

Список використаних джерел

1. Волобуєва Д.О. Використання народних традицій як засобу формування ціннісного світогляду дітей під час освітньої діяльності у Кіровоградському обласному центрі дитячої та юнацької творчості. *Вдосконалення позашкільної освіти в умовах сучасних трансформацій: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Кропивницький, 19 березня 2024 р.)* / За заг. ред. Т. С. Плачинди. Кропивницький: ПП «Поліум», 2024. 290 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740259/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B2_2024_%28%D0%9A%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%29_.pdf (дата звернення: 19.02.2026).

2. Іваник Г. В., Кенебас Я. Г. Вплив сімейних цінностей та традицій на формування особистості дитини. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі: зб. наук. праць*. Полтава: ФОП Цьома С.П., 2020. Вип. 4. С. 87-92. URL: http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%94%D0%BE%D1%88%D0%BA.%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0_%204.pdf#page=87 (дата звернення: 19.02.2026).

3. Сіліненко Л.Г. Виховний потенціал родинно-сімейних традицій українського народу у формуванні морально-духовних цінностей молоді. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку: Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (16 травня 2025 р.)* / за заг. ред. В. В. Ягоднікової. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2025. 388 с. С. 347-349. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/52163/1/R_Druzhnenko_IITNZ_2_IS.pdf#page=347 (дата звернення: 19.02.2026).

4. Солошенко О. М., Шкуропадська І. С. Родильна обрядовість як маркер української ідентичності. *Інноваційні технології і методика викладання*

гуманітарних дисциплін: теорія і практика технічних закладів освіти: матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. з міжнар. участю, (м. Харків, 18 квіт. 2024 р.). Харків : ХНАДУ, 2024. С. 28–30. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/7b4477d7-9e12-4aef-b9dc-1879f2137d26> (дата звернення: 19.02.2026).

5. Філіпчук О. П. Роль родини у формуванні національної ідентичності дітей. Збірник матеріалів. *Національна освіта в стратегіях соціокультурного вибору: теорія, методологія, практика*: зб. Матеріалів VIII Міжнародної 24 науково-практичної конференції. 19 грудня 2024 року. Луцьк : КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, 2024. С. 16-19. URL: http://lpc-dspace.org.ua/bitstream/123456789/1061/1/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%97_%20%D0%A71_2024.pdf#page=16 (дата звернення: 19.02.2026).